

Aktivite Kuramı Çerçevesinde Yaşlıların Eğitimi

Education of the Elderly in the Framework of Activity Theory

Araştırma Makalesi – Research Article

Canan GÖNÜLLÜ

Burdur Mehmet Akif Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, cgonullu@mehmetakif.edu.tr

ORCID Numarası | ORCID Number: 0000-0002-7387-1718

Öz

Literatürde yaşlılık kuramları olarak öne sürülmüş olan birçok kurama rastlanılmaktadır. Özellikle sosyolojik kuramlar, yaşlılara yönelik geliştirilen sosyal politikalar da göz önünde bulundurulduğunda; kazanımlarıyla ve eleştirildiği noktalarda yol gösterici olabilmektedir. Bu çerçevede yaşlılık kuramlarından olan aktivite kuramı merkeze alınarak, yaşlıların sağlıklı ve başarılı yaşlanma konusunda yaşlılık dönemlerinde de sosyal hayattan ve aktivitelerden kopmaması gerektiği konusunda değinme gereksinimi doğmaktadır.

Yaşlılığın başlama yaşı konusunda yeniden düzenlemeler yapıldığı günümüzde, yaşlılar için çeşitli kurumlar ve kuruluşlar aracılığıyla kültür, sanat, spor ve sağlık aktivitelerinin düzenlendiği bilinmektedir. Hayat boyu öğrenme programları, halk eğitim programları ve son zamanlarda Türkiye’de de örnekleri görülmeye başlanmış olan Üçüncü Yaş Üniversiteleri, yaşlıların eğitimi söz konusu olduğunda gündeme gelmektedir. Her programın kendi içinde birtakım özellikleri ve hedefledikleri kazanımları olmasına rağmen; Üçüncü Yaş Üniversiteleri yaşlılar için diğer aktivitelerle oranla daha uzun soluklu ve aynı zamanda içinde birden fazla aktiviteyi içermekte olan programlar olarak değerlendirilebilmektedir.

Yaşlılara yönelik olarak tasarlanmış ve yaşlıların eğitim aldığı bu programlar genel olarak yaşlılara sağladığı faydalar çerçevesinde değerlendiriliyor olsa da yaşlıların bu programlara katılmasının onların yaşlılık sürecine olumlu katkı sağlayacağı düşüncesini de destekleyen aktivite kuramı çerçevesinde, bu eğitimlerin bir değerlendirilmesinin yapılması hedeflenmiştir. Çalışmada, aktivite kuramı merkeze alınmış olsa da kuramın iddialarında yer aldığı şekliyle, bu eğitimlere katılan yaşlı profiline ek olarak katılmak isteyip katılamayan bireylere ulaşmak konusunda farkındalık oluşturulmak istenilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Aktivite Kuramı, Yaşlıların Eğitimi, Başarılı Yaşlanma.

Abstract

In the literature, there are many theories that have been put forward as theories of aging. Considering especially sociological theories and social policies developed for the elderly; It can be a guide with its achievements and at the points where it is criticized. In this context, by taking the activity theory, which is one of the aging theories, into the center, there is a need to address the issue that the elderly should not be separated from social life and activities in their old age in terms of healthy and successful aging.

Today, when rearrangements are made on the age of onset of old age and It is known that cultural, artistic, sports and health activities are organized for the elderly through various institutions and organizations. Lifelong learning programs, public education programs and Third Age Universities, examples of which have started to be seen in Turkey recently, come to the fore when it comes to the education of the elderly. Although each program has its own characteristics and targeted gains; Third Age Universities can be considered as programs that are longer-term than other activities for the elderly and also include more than one activity.

These programs, designed for the elderly and in which the elderly receive education, are generally evaluated within the framework of the benefits they provide to the elderly. It is aimed to make an evaluation of these trainings within the framework of the activity theory, which also supports the idea that the participation of the elderly in these programs will contribute positively to their aging process. In the study, the activity theory is centered. As stated in the claims of the theory, the profile of the elderly participating in these trainings is seen. In addition, it is desired to raise awareness about reaching individuals who want to participate in the events but cannot.

Keywords: Third Age University, Education of Elderly People, Successful Aging.

Giriş

Yaşlılık ortaya çıkış biçimi ve bireyler üzerindeki etkileri esas alındığında her ne kadar bireysel gibi görünse de etki alanı detaylı olarak incelendiğinde toplumsal bir inceleme alanı olarak değerlendirilebilmektedir. Ülkelerin nüfuslarında yaşlı oranının artmasıyla birlikte ekonomik, kültürel, sosyolojik pek çok farklı durum da gün yüzüne çıkmaktadır. Yaşlı nüfusun genel olarak çalışma ve işgücü piyasalarında aktif olarak rol alamamaları ve artık salt tüketen konumuna gelmeleri; başta ekonomik olmak üzere pek çok tehlikeyi beraberinde getirmesi muhtemel durumlardan biridir. Yaşlı bireylerin çalışma ve işgücü piyasasından çekilmesiyle ortaya çıkan yeni durumda, yaşlıların bireysel olarak karşılaştıkları tehlikelerin en önemlileri toplumdan tecrit edilme düşünceleri ve kendilerini pasif birer birey olarak görme eğilimleridir. Yaşlılığın beraberinde, bireylerin fiziksel durumlarında da pek çok değişiklik meydana gelmektedir. Duyularda ve organlarda meydana gelen gerileme, Alzheimer, felç, kalp damar hastalıkları, tansiyon, şeker gibi pek çok problem, yaşlı bireylerin hayat kalitesine etki etmektedir. Yaşlı bireylerin emeklilikten sonra gelirlerinde meydana gelen azalmanın yanında, sağlık harcamalarında ciddi bir artış görülmektedir. Tek başına yaşayan yaşlı bireyler, sağlıklarını kaybettikten sonra kendilerine bakacak birilerinin varlığına ihtiyaç duymaktadır.

Emekliliğin birey açısından konumuzla ilgili bir diğer noktası, emekli bireylerin yaşantılarında meydana gelen değişimle kendilerini toplumdan uzaklaşmış hissetmeleridir. Yıllarca çalışma yaşantısı içinde yer almış bireylerin birdenbire eve kapanmasıyla pek çok psikolojik problem ortaya çıkmaktadır. Sağlıklı bireylerde meydana gelen bu değişim, engel oranı yüksek, sağlığını kaybetmiş ve bakıma muhtaç hale gelmiş bireylerde çok daha büyük boyutta görülmektedir. Yaşlılıkta psikolojik ve sosyal özellikler bu nedenle eskiye nazaran daha önemli hale gelmektedir.

Doğumda beklenen yaşam süresinin artması, bireylerin daha uzun yıllar yaşamasına ve bilimde meydana gelen değişimlerle daha aktif ve katılımcı bir yaşlılık dönemi geçirebilmesine olanak tanımaktadır. Ülkelerin yaşlı nüfuslarında her geçen yıl meydana gelen artış, yaşlılık döneminin yeniden değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Bireylerin emekli olduktan sonra yeni aktivitelere katılması hem bireysel hem de toplumsal olarak çeşitli faydalar sağlamaktadır.

Yaşam süresinin artmasının ve bireylerin daha aktif ve daha sağlıklı yaşlanmaya başlamasının önemli göstergelerinden biri de Dünya Sağlık Örgütü'nün yaş sınıflamasının güncellenmesidir. 1999 yılında Dünya Sağlık Örgütü'nün yapmış olduğu sınıflamada 45-59 yaş arasındaki bireylerin orta yaş, 60-74 yaş arasındaki bireylerin yaşlılık, 75-89 yaş arası bireylerin ileri yaşlılık ve 90 ve üstü bireylerin ise ihtiyarlık sınıflamasına dâhil olduklarını belirtilmiştir¹. Ancak bu sınıflama 2017 yılında güncellenmiş ve 66-79 yaş arasındaki bireyler orta yaş, 80-99 yaş arasındaki bireyler yaşlılık ve 100 yaş üzeri bireyler de uzun ömürlü yaşlılık sınıflamasında yer almaya başlamıştır². Özellikle emeklilik yaşının Türkiye'de 65 olduğu dikkate alınır, bu durum emeklilikten sonra bireylerin daha uzun yıllar yaşamaya başladığının da bir göstergesi konumundadır.

Bireylerin yaşlılık dönemini hem fiziksel hem de ruhsal olarak daha sağlıklı geçirebilmesi adına çeşitli yöntemler geliştirilmektedir. Yaygın yaşam boyu öğrenme programlarının yaşlılar için özel olarak düzenlenmesi de bu adımlardan biridir. Yaygın yaşam boyu öğrenme programlarına yaşlılık döneminde katılım sağlanması, bireylerin psikolojik refahını sürdürmeye yardımcı olurken daha bağımsız bir yaşam sürdürmelerine ve aynı zamanda da yaşam kalitelerini artırmaya da yardımcı olabilmektedir³.

Hayat boyu öğrenme anlayışı çerçevesinde yaşlıların eğitimi de uzun zamandır tartışılan konulardan biri olmakla birlikte, konuyla ilgili formel adımların dünyada atıldığı görülmektedir. 1970'li yıllardan bu yana, yaşlıların eğitimi için üniversiteler kurulmaya başlanmış ve kurulan bu üniversiteler de örgün

¹ WHO, 1999, s. 10.

² WHO, 2017.

³ Narushima vd., 2018, s. 651.

eğitim şeklinde varlıklarını sürdürmeye devam etmektedir⁴. Yaşlı nüfusunun artmasıyla birlikte bu üniversitelerin nicelik ve niteliğinin de artması kaçınılmaz olacaktır.

Aktivite Kuramı

Aktivite ya da etkinlik kuramı olarak literatürde yer bulmuş olan bu kuramın akademik kaynaklar incelendiğinde pek çok temsilcisinin bulunduğu görülmektedir ancak özellikle kuramın temsilcileri olarak toplumbilimcilerden Bernice L. Neugarten, Sheldon S. Tobin ve Robert J. Havighurst öne çıkmaktadır⁵.

Aktivite kuramı, geri çekilme kuramı olarak bilinen ve bireylerin belirli bir yaştan sonra artık toplumdaki aktif rol ve yaşantılarını bırakarak, özel alanlarında yaşaması gerektiği savını savunan kurama tepki olarak ortaya atılmıştır. Aktivite kuramında, kişilerin başarılı bir yaşlanma sağlayabilmesi için, yaşlılık dönemini aktif olarak geçirmeleri gerektiği özellikle vurgulanmaktadır. Kurama göre, toplumsal ilişkilere, gençlerin olduğu kadar yaşlıların da ihtiyacı vardır ve yaşlılık döneminde de psikolojik ve toplumsal ihtiyaçlar; bizzat toplumun içinde bulunmakla karşılanabilecek durumdadır. Yaşlı bireyler, toplumun kendisine geri çekilme kuramında da olduğu gibi bir izolasyon direktmesi yapsa bile, aktivite kuramı bunu reddederek mecburen bırakılmak zorunda olan aktivitelerin yerine yenilerinin konulması gerektiğini belirtmektedir⁶. Yani bu kurama göre, bireyler, toplum içinde aktif olarak bulunmaları durumunda sağlıklı ve başarılı yaşlanma sürecini gerçekleştirebileceklerdir.

Kuramın bir diğer iddiası da insanları birbirinden ayıran unsurun yaş farkından ziyade, bireylerin sağlamış olduğu yararadır. Bireyler, kendilerine, toplumun diğer üyelerine ve esasen sonunda da topluma sağlamış olduğu yarar ölçüsünde diğerlerinden ayrılmaktadır. Yaşlılar da henüz topluma yarar sağlayabilir durumda iken, toplumdan soyutlanma durumuyla baş başa kalırlarsa, işe yaramazlık duyguları tetiklenecek ve başta kendisi olmak üzere kimseye fayda sağlayamayacak duruma gelecektir. Bu, önüne geçilmesi gereken bir durum olarak görülmelidir. Yaşlılıkta aktif bir yaşam sürülmezse, bütün yaşlılık döneminin mutsuzluk içinde geçmesi muhtemeldir. Özellikle emeklilikten sonra yaşlılar, sosyal ilişkilerini devam ettirerek ve yeni uğraşlar bularak mutlu ve huzurlu bir dönem geçirebileceklerdir⁷.

Kuramın, tartışmalı kuramlardan biri olduğu bilinmektedir. Özellikle kuramı eleştirenlerin görüşlerine yer vermeden önce, çalışmanın bu kısmında, paradoksal bir durumdan bahsetmek yerinde olacaktır. Aktivite kuramının iddiasında yaşlıların mutlu bir yaşlılık dönemi geçirmesiyle aktif olmaları arasında bir ilişki kurulmaktadır. Cevaplanması gereken asıl soru; bireyler, mutlu oldukları için mi aktif olmak istemektedir ya da aktif oldukları için mi mutlu olduklarını belirtmektedir? Yoksa konuyu bu değişkenlere ek olarak başka faktörlerle birlikte mi değerlendirmek gerekmektedir?⁸

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında önemli konulardan birisi, yukarıda bahsi geçen sorgulamadır. Şöyle ki; yaşlılık döneminde çeşitli fiziksel kısıtlamaların olduğu bilinmekle birlikte, yaşlılar dikkate alındığında, yaşlılara yönelik aktiviteler geliştirilmek istenildiğinde önemli ölçüde, 'eğitim' akla gelmektedir. Çünkü eğitim, yaşlılık döneminde bireylerin sosyalleşme ihtiyacını, çok fazla fiziksel özellikleri devreye sokmadan karşılayabilecek etkinliklerden biridir. Ancak, bu etkinliğe katılım sağlamak da başlı başına birtakım özellik ve becerilere sahip olmayı gerektirmektedir. Yaşlılara yönelik eğitimlerin nerede ve nasıl verildiğinin duyurulması konusunda bile, yaşlılara ulaşmak konusunda aksaklıklar yaşanabilmesi muhtemel görünmektedir.

O halde, etkinlik kuramının da sıkça üzerinde durduğu başarılı yaşlanma kavramını yeniden incelemekte fayda vardır. Başarılı yaşlanmanın nesnel ve genel-geçer olmadığı dikkat çekmektedir. Farklı kişilerin, mikro perspektifle incelendiğinde, kendi yaşantılarında başarılı yaşlanma öykü ve pratikleri birbirinden ayrılabilir. Bu sebeple kişilere kaçınılmaz olarak sunulan birtakım

⁴ Formosa, 2019, s. 3.

⁵ Onur, 1995, s. 348.

⁶ Kalaycıoğlu vd., 2003, s. 10

⁷ Tufan, 2001, s. 40-41.

⁸ Morgan ve Kunkel, 1998, s. 276.

imkanların, onları mutlak surette başarılı yaşlanmaya götüreceği inancı da tartışmalı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca, yaşlılığın genel olarak kayıplarla ilişkilendirilmiş bir dönem olmasından kaynaklı olarak, yaşlılığı başarı kavramıyla bir arada bulundurma çabası da literatürün tartışmalı bir başka konusudur. Bir kayıp dönemi olarak ele alınan yaşlılık ile, başarı kavramı alakasız ya da çelişkili iki kavram gibi de algılanabilmektedir⁹. Başarı kavramının tek, genel geçer ve olması gereken şeklinde sunuluyor olması da yaşlılık döneminde bulunan yaşlılara, yeni bir baskı alanı olarak dönebilecek durumlardan biri olabilir.

Kuramın eleştirilerine bakılacak olursa; yukarıdaki tartışmaya benzer şekilde, fiziksel, ekonomik, sosyal pek çok kayıp yaşayan yaşlı bireylere, aktif olmanın yaşlılıkta mutluluk kaynağı olarak sunulması görülebilmektedir. Bir başka eleştirinin de her yaşlının aynı durum ve imkanlara sahip olmadığı üzerinde toplandığı görülmektedir. Son olarak da yetişkinlerin kendi yaşantısında aktif bir hayat sürdürdükleri genellemesinin yanlışlığına dikkat çekilmiştir. Bu durum da kurama yöneltilen eleştirilerin arasında yer almaktadır¹⁰.

Yaşlılıkta Eğitimin Yeri ve Önemi

Eğitim kelimesinin etimolojisini inceleyen araştırmalar mevcut olsa da kavramın Türkçede kullanımının 1950'li yıllarda görülmeye başlandığı bilinmektedir. Kelime tarihsel olarak incelendiğinde, pek çok anlama sahip olduğu bilinmektedir. Günümüzdeki anlamı ve şekliyle kullanımında ise bireylerin aklının, becerilerinin, iradesinin, zihninin ve ruhunun gelişmesine yönelik bir vurgu görülmektedir¹¹.

Eğitimle ilgili yapılmış olan tanımlamalar dikkate alındığında, eğitimin daha çok genç nesillerle ve onların toplumsallaşma süreçlerine yapılan katkılarla birlikte değerlendirildiği ve hatta konunun bununla kısıtlandığı görülmektedir¹². Bozkurt'un¹³ yaptığı tanım göz önünde bulundurulduğunda da bireylerdeki istedik ve beklendik davranışların sağlanacağı bilgi ve becerilerin kuşaklararası aktarım yönünün genç kuşağa doğru olduğu düşünülmektedir. Ancak yaşlıların eğitimleri söz konusu olduğunda, bu eğitim yönünün genç kuşaklardan yaşlılara doğru olduğu da görülmektedir.

Eğitimin, kullanılma biçimi ve çıktıları göz önünde bulundurulduğunda; bireylerin toplumsallaşması için en önemli araçlarından birisi olduğu görülmektedir. Bireyler, yaşadıkları toplumun değerlerinden, içinde buldukları sosyal yaşama uyum sağlayabilmek adına çeşitli eğitim süreçlerinden geçmektedir. Hatta bireylerin hayatlarını sürdürebilmek için gerekli olan bilgi ve becerilere de eğitim yoluyla ulaşabildikleri bilinmektedir. Eğitim konusunda önemli olan noktalardan birisi; bireylerin eğitilebilme becerisine ek olarak, toplumun bireylere bu beceriyi kullanabilmesi için sunduğu olanakların niteliği ve niceliğidir¹⁴. Yani bireyler, hangi yaş grubunda olursa olsun yüksek eğitim becerilerine sahip olsa da yeterli ve gerekli fırsatlar sunulmadığı durumlarda bu becerilerini geliştirebilecek bir ortam bulamadıkları için durumdan olumsuz olarak etkilenebilmektedir.

Bu açıdan bakıldığında, eğitimin; bireylerin sergilemekte olduğu sürekli gelişim ivmesinde bireylere yardım sağlayan bir süreç olduğu söylenebilmektedir. Bireylere yardımda bulunan bu sürecin, bireylerin buldukları konumdan daha farklı ve iyi bir konuma getirilmesine aracılık ettiği görülmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, eğitim; bireylerin olumlu yönde farklılaşma süreci olarak da değerlendirilebilmektedir¹⁵.

Eğitimin iki temel ögesi olan eğitimci ve öğrencinin yoğun etkileşim içinde olduğu bilinmektedir. Eğitimcilerin öğrencilerle kurduğu iletişimin niteliği, bireylerin eğitime yönelik tutumlarının ve düşüncelerinin üzerinde etkili olmaktadır. Eğitimcilerin sınıfta sergilemiş olduğu olumlu eğitim

⁹ Kalaycıoğlu vd., 2003, s. 10.

¹⁰ Tufan, 2001, s. 41.

¹¹ Şişman, 2006, s. 4-5.

¹² Celkan 1990, s. 50; Kemerlioğlu vd., 1996, s. 2-3.

¹³ Bozkurt, 2011, s. 278.

¹⁴ Oktay, 2007, s. 2.

¹⁵ Şişman, 2006, s. 3.

biçimleri, bireylerin eğitime olan katılımından alınacak çıktılara kadar birçok konuda olumlu etki yaratmaktadır¹⁶. Aksi durum da geçerlidir. Ancak bu durumda önemli bir noktaya dikkat çekmek gerekmektedir. Klasik okul-öğretmen-öğrenci üçgeninde bireylerin zorunlu eğitimin içinde sergilemiş olduğu tavırlar ile özellikle hayat boyu öğrenme kapsamında verilen eğitimlerin farkını ortaya koymak gerekmektedir. Bireyler zorunlu olmadıkları ve gönüllülük esasına dayalı olarak katıldıkları eğitim programlarında daha esnek tutumlara maruz kalabilmekte ve istemedikleri an program dışında kalmanın kendi ellerinde olduğunu bilmektedir.

Bu noktada, klasik formel eğitimin sınırları içinde ancak anlamı dışına çıkılarak eğitimin işlevlerinin yaşlılar üzerindeki etkilerine vurgu yapmak ihtiyacı doğmuştur. Formel eğitim biçimlerine kurumsal kurslar, programlar ve üçüncü yaş üniversiteleri aracılığıyla dâhil edilmekte olan yaşlıların, hayatlarının her anlamda kalitesini artırmak ve yaşamsal bilgi ve becerilerini değişen ve dönüşen dünyada geliştirmek ve canlı tutmak için gerçekleşmekte olan eğitimlerin; eğitimin klasik işlev ve biçimlerinin kapsamında değerlendirilmesi önemli bir durumdur. Aynı zamanda bu durumun eğitimcilerin gözünden incelenmesi de eğitimlerin çıktılarını güçlendirmek adına gerekli bir hal almıştır.

Yaşlılara Yönelik Eğitimler

Yaşlıların eğitimi, günümüzde ihtiyaç haline gelmiş durumlardan biridir. Özellikle sanayi devrimi sonrası süreç incelendiğinde, toplumsal değişimlerin ve teknolojinin çok hızlı bir şekilde gerçekleştiği bilinen bir durumdur. Tüm bu değişimler, toplumun bütün üyelerini etkileyecek özelliklere sahiptir. Sosyal hayatın içinde bulunan bireylerin, değişimler gerçekleşirken bu değişimleri hayatlarına entegre edilebilmesi çok daha kolayken; kısmen sosyal yaşamın dışında kalmış olan yaşlıların bu değişimleri öğrenmesine ihtiyaç duyulabilmektedir.

Eğitim yoluyla yaşlıların hayatlarında önemli ihtiyaçların giderilebileceği düşünülmektedir. Yaşlılık döneminde eğitim sadece bununla da sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda yaşlılar eğitimler aracılığıyla diğer insanlarla iletişimlerini devam ettirmekte ve ufuklarını genişleterek anlamlı etkinlikler üretme yolunda ilerlemektedir. Yani yaşlılar, yaşlılık döneminde aldıkları eğitimlerle, faydalı olabilmek, anlamlı bir rol üstlenme, yeni yetenekler geliştirme ve akranlarıyla birlikte hoş vakitler geçirme gibi durumları da yaşayabilmektedir. Bütün bu gelişimlerden sonra yaşlılar hayatlarını kontrol etmek konusunda bir güç elde etmiş olup aynı zamanda toplumsal gelişmeye de katkı sağlamış olurlar¹⁷.

Yaşlılık döneminde eğitim almaya devam eden bireylerin amacı, klasik eğitimde sağlanan faydaları sağlayabilmekten ziyade esasen eğitime vermiş oldukları değerlerin farkındalığını da gösterebilmektir. Yaşlılık dönemi, diğer gelişimsel süreçlerde de olduğu gibi her bireyin kendi hayat çizgisinde ilk kez karşılaştığı bir durumdur. Ancak bu durum her bireyde farklı seyrinde devam etmektedir. Bireyler eğitimler aracılığıyla kendi bedenlerinde meydana gelen değişimlerden, günlük hayatlarında işlerine yarabilecek olan teknolojik ve sosyal becerilere kadar pek çok alanda bilgi ve beceriye sahip olabilmektedir. Aynı zamanda değişen kuşağın ihtiyaç ve isteklerini anlamak konusunda gerek aldıkları dersler aracılığıyla gerekse de eğitim aldıkları ortamlarda iletişim haline geçtikleri farklı yaş gruplarındaki kişilerle de kuşak çatışmasının azaltılması adına kazanımlar sağlayabilmektedirler.

Yaşlıların eğitimi, birçok kurum ve kuruluş tarafından desteklenen bir nitelik taşımaktadır. Uygulamalar dikkate alındığında, sosyal belediyecilik anlayışı gereği belediyeler tarafından ya da halk eğitim merkezleri ve hayat boyu eğitim merkezleri aracılığıyla da çeşitli programların açıldığı görülebilmektedir. Bu uygulamalara ek olarak, üniversiteler aracılığıyla da yaşlı ya da yetişkin eğitimini dikkate alan çeşitli programlara rastlamak mümkündür. Özellikle üniversiteler aracılığıyla açılan programların, alanlarında uzman kişilerin teori ve pratiği bir arada kullandığı görülmektedir.

Yaşlıların eğitimlerine odaklanmış olan ve Üçüncü Yaş Üniversiteleri olarak adlandırılan bu üniversitelerin ilk kez 1973 yılında Fransa'da kurulduğu bilinmektedir¹⁸. Üçüncü Yaş

¹⁶ Kaya, 2008, s. 167.

¹⁷ Kollar, 1986.

¹⁸ Kern, 2016, s. 123.

Üniversitelerinin temel hedefi, 60-65 yaş ve üzerindeki bireylere eğitim ve ilgili etkinlikler sağlamaktır. Bu yaş grubundaki bireylerin tam zamanlı istihdamının genellikle sona erdiği bilinmektedir. Çoğu ülkede bu yaş grubu bireylere hayatlarının üçüncü çağını yaşadıkları betimlemesi yapılmaktadır. Bu sebeple üçüncü yaş üniversitesi olarak da tanımlanan bu eğitim organizasyonlarının katılımcıları çoğunlukla emekli bireylerden oluşmaktadır¹⁹.

Üçüncü yaş üniversitelerinin Avrupa'daki örneklerinden Comenius'ta, programın hedefleri; yaşlıların eğitim hakkının sağlanmasına, boş zamanlarını değerlendirmesine, emeklilik sonrası sosyal hayatlarına, genel sağlık durumları ve özde psikolojik sağlıklarının iyileşmesine yardımcı olmak şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca yaşlılar için kaliteli bir yaşam programı oluşturmak, yeni bilgiler edinmelerini sağlayarak ufuklarının gelişmesine katkı sunmak gibi hedeflerden de bahsedilmektedir²⁰. Üçüncü yaş üniversitelerinin başarılı yaşlanma konusunda sıkça vurgusu yapılan 'fiziksel aktiviteleri içeren bir yaşam sürdürme' konusunu temellerine oturtmadığı görülmekle birlikte, yapılan bir araştırmada²¹ da bireylerin başarılı yaşlanma konusunda fiziksel aktivitelere vurgu yapmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Üçüncü yaş üniversitelerinin ortaya çıkmasında iki temel amaca rastlanmaktadır. Bunlardan ilki, özellikle emeklilikle birlikte, yaşamlarında faaliyet eksikliği yaşayan bireylerin bu eksiklerini gidermektir. İkinci hedef ise, üniversite öğrencilerinin yaşlı öğrencilerle olan etkileşimlerini artırmaktır. Böylelikle yaşlı bireylerin hayat kalitelerinde bir artış görülmesi ve gençlerle yakın ilişki içinde oldukları kalıcı bir eğitim programına dahil olabildikleri görülmektedir. Aynı zamanda gerontoloji alanına da katkı sağlayabilecek programların çıktıkları arasında sayılabilecek durumlardan da biridir²².

Üçüncü Yaş Üniversitesi adıyla literatüre kazandırılan eğitim programlarının örnekleri Türkiye'de görülmeye başlanmıştır. Tazelenme üniversitesi adıyla da anılan ve 60 yaş üstü bireylerin, yaşlılık dönemlerinin güncel bilgilerle yeniden yapılandırılmasını hedefleyen bir girişim olarak tanımlanan bu üniversitelerin önemi her geçen gün artmaktadır. Üçüncü yaş Üniversiteleri'nin sayısı Türkiye'de farklı üniversitelerin ortaklıklarıyla giderek artmaktadır. Bu eğitimlerle; 60 yaş üzerindeki bireylerin sağlık, arkeoloji, ekonomi, sosyoloji, sanat gibi farklı alanlarda yeni bilgiler edinmesi ve mevcut bilgilerinin güncelleme olanağı sunulmaktadır. Ayrıca yaşlı bireyler, içinde buldukları yaş gruplarında yaşamları muhtemel sağlık sorunları ve bu sorunlarla baş edebilmek için gerekli olan egzersiz ve diyet gibi eğitim programlarına da katılım göstermektedir²³.

Başarılı Yaşlanmayla ilgili yapılmış olan ve yaşlılara yönelik kurumsal programları inceleyen bir çalışmanın bulguları²⁴ arasında şu ifadeler yer verilmiştir;

“Araştırmanın son aşamasında gerçekleştirilen deneysel çalışmada Başarılı Yaşlanma Programı'nın beklendiği kadar etkili olmadığı görülmüştür. Program geliştirilirken hem alanyazın hem de nitel veriler temel alınmasına karşın programın etkili olmamasının çalışma grubunun küçüklüğüyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Yaşlıların bir araya geldiği platformlar sadece bakım evlerinde mümkün olduğu ve günlük yaşamını evinde sürdüren yaşlıları bir araya getiren kurum ve kuruluşların yok denecek kadar az olması dolayısıyla daha büyük çalışma gruplarına ulaşılmakta da güçlük çekilmektedir. Bu bulgu Türkiye'de yaşam boyu öğrenmeye yaşlı nüfusun gerektiği kadar dâhil edilmediğine de işaret etmektedir. Yaşlıların öğrenmeye devam etmelerine katkı sunacak kurumlar İstanbul'da oldukça sınırlıdır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından meslek edindirme kursları yetişkinlere sunulmuş olsa da bu kursların temel hedefinin meslek edindirme olması dolayısıyla yaşlılara birebir hitap etmediği düşünülmektedir. Bununla birlikte Kadıköy Belediyesi'nde bulunan Sosyal Yaşam Evi gibi projelerin henüz diğer ilçelerde yer almadığı görülmektedir. Prof. Dr. İsmail Tufan liderliğinde

¹⁹ Formosa, 2014, s. 43.

²⁰ <https://cdv.uniba.sk/>, 1990.

²¹ Demir Çelebi, 2020, s. 278.

²² Formosa, 2010, s. 115.

²³ <http://tazelenmeuniversitesi.com/>

²⁴ Demir Çelebi 2020, s. 280-281.

yaygınlaştırılması planlanan Tazelenme Üniversiteleri de bugün sadece Nişantaşı Üniversitesi'nde sürdürülmekte, buradan da kısıtlı sayıda yaşlı faydalanmaktadır. Bu tablo, Türkiye'nin diğer il ve ilçelerinde daha da kötüye gitmektedir. Giderek yaşlanan bir nüfusa sahip olan Türkiye'nin yaşlıların aktifleştirilmesi için acil eylem planları hazırlayıp uygulanmasının faydalı olacağı düşünülmektedir."

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2009 yayımlanmış olduğu Hayat Boyu Öğrenme Stratejisi Belgesi'nde yaşlılar öncelik verilen kitle olarak belirtilmiş ve onların ekonomik ve sosyal hayata katılımının sağlanmasını artırmak üzere öğrenim faaliyetlerinin desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Özellikle ileri yaş gruplarındaki bireylerin toplumsal bütünleşmesinin sağlanması, kuşaklararası kültürün aktarımı ve geleneklerin devamlılığının sağlanabilmesi için eğitim-öğretim faaliyetlerine katılımının sağlanması, bir taraftan yaşlıların hayatlarına anlam kazandırmakta diğer taraftan da topluma fayda sağlamaktadır²⁵.

Günümüzde yaşlıların eğitimi bir alternatiften ziyade ihtiyaç haline gelmektedir. Yaşlılık döneminde alınmakta olan eğitimlerin, yaşlıların sosyal, fiziksel, psikolojik, kültürel pek çok etkisi araştırılmaktadır. Dikkat edilmesi gerekli önemli konulardan birisi de yaşlılık dönemindeki eğitimlerin, yaşlıların içinde buldukları sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik özellikleri de göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmesi gerekliliğidir.

Eğitimler, yaşlılığa hazırlıkla ilgili farkındalığın artırılmasına yönelik olarak başlatılmalıdır. Ardından yaşlılığa hazırlık eğitimlerine ek olarak sağlıklı yaşam, psikoloji, boş zaman etkinlikleri, iş ve mesleğe yönelik eğitimler, teknoloji, kamusal hak ve ödevler, bakım, din, okuma yazma, finansal yönetim ve tarım gibi eğitimlere de yer verilmelidir. Eğitimler uzman kimseler tarafından yürütülürken, eğitim alanların androgojik ve gerontolojik özellikleri de dikkate alınmalıdır²⁶.

Bununla birlikte, Tazelenme Üniversitesi'yle ilgili yapılmış olan bir çalışmanın bulgularında²⁷ ulaşıldığı gibi, Tazelenme Üniversitesine devam sağlayan yaşlıların kendilerine yeter halde oldukları sonucu iyi değerlendirilmelidir. Tazelenme üniversitesi gibi yapılara devam eden bireyler, daha önce bahsi geçtiği gibi zaten kendilerine yeter bireyler olduğu için bu kurumsal etkinliklere katılmakta zorluk yaşamamakta mıdır? İsteddiği halde, bu etkinliklere katılmayan yaşlı bireyler de bulunmakta mıdır? Eğer istediği halde bu etkinliklere katılmayan bireyler var ise, bu bireylere ulaşmak ve onları da eğitimlere dâhil etmek noktasında nasıl adımlar atılmalıdır?

Sonuç ve Öneriler

Başarılı yaşlanma kavramı, yaşlanan bir dünyada olduğumuz gerçeğinden hareketle her geçen gün daha fazla konuşulan ve çalışılan konuların arasında yer almaktadır. Yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin artmasına yönelik çalışmalar giderek artmaktadır. Bu sebeple yaşlıların yer alabilecekleri aktivitelerin çeşitlenmesi ve her türlü ihtiyaca yanıt vermesi daha önemli hale gelmiştir. Bireylerin yaşamları boyunca yapmaktan zevk aldıkları ve ilgi alanlarına göre gerçekleştirdikleri aktivitelerin aynı olmaması sebebiyle, yaşlılar için de içinde bol çeşitlilik barındıran aktivitelerin planlanması ve yürütülmesi önem arz etmektedir. Yaşlıların eğitimi söz konusu olduğunda hedef gruba yönelik sosyal, fiziksel, psikolojik, kültürel, ekonomik özellikler gibi değişkenlerin dikkate alınması gerekmektedir. Bu noktada, yaşlıların eğitimi konusunda eğitimlerin güçlü yönleri ve geliştirilebilir yönleri değerlendirilmelidir.

Yaşlılara verilen eğitimlerle, yaşlıların özellikle emeklilikle birlikte artan boş zamanlarını daha kaliteli biçimde değerlendirmesine fayda sağlamaya katkıda bulunduğu söylenebilmektedir. Yaşlıların bu eğitimlere gönüllü olarak katılması ve eğitimlere devam sağlıyor olmaları, eğitimleri ciddiye aldıklarını göstermektedir. Yaşlılara yönelik olarak düzenlenmiş olan eğitimler, hangi kurum ve kuruluş tarafından düzenlendiği dikkate alınmaksızın, meslek sahibi olmayı hedeflememektedir. Buna rağmen, katılımcıların eğitimlerdeki öğrenme çabaları, başlı başına bir katkı olarak görülebilmektedir.

²⁵ Erdoğan ve Toprak, 2012.

²⁶ Dağlı, 2018, s. 527.

²⁷ Gürdal, 2018, 51.

Yaşlılara yönelik düzenlenen eğitimlerde, yaşlıların fiziki olarak bir arada bulunuyor olmaları, onların sosyalleşme ihtiyacını giderme ve kendini ifade etme becerilerinde artışın olması için yeter sebepler olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın önceki bölümlerinde değinildiği gibi eğitimlerin, yaşlıların sadece teknik bilgilerini artırmaya yönelik değil; aynı zamanda sosyal becerilerini artırmaya da aracılık ettiği bilinmektedir. Yaşlılar eğitimlere yalnız katılsalar bile bir süre sonra başka katılımcılarla temas halinde olmaya başlayacaklardır. Özellikle serbest zamanlarda diğer katılımcılarla etkileşimleri artacaktır. Yaşlılık döneminde özellikle bireylerin yalnızlık korkularının önüne geçmek adına da bu gibi uygulamaların artırılması önem taşımaktadır. Bireylerin, yaşlılık döneminde kendilerinin hayatlarına ve sorunlarına benzer yaşam öyküleriyle karşılaşılıyor olmaları, onları sadece akademik olarak değil; aynı zamanda sosyal olarak da besleyen durumlardan birisi haline gelebilmektedir. Ayrıca bireylerin sınavlarda başarılı olma çabaları, hayatların bu döneminde kendilerine yeni gayeler bulmalarına da aracılık edebilmektedir. Bu durumda hem eğitimlere aidiyet duygularının artması hem de kendilerine çeşitli gayeler edinebilmelerine aracılık etmek mümkündür.

Özellikle ülkemizde görülen şekliyle ‘Tazelenme Üniversitesi’ ile ilgili yapılan çalışmalarda²⁸ yukarıda bahsi geçen durumları doğrulayan bulgulara rastlanılmaktadır.

Bireyler, yetişkinlik dönemlerinde zaten yoğun olarak insan ilişkilerinin içinde bulunuyorsa; yaşlılıklarında da benzer durumların içine dâhil olma çabaları normal karşılanabilmektedir. Süreklilik kuramının temel savı da bu durum üzerinde şekillenmektedir²⁹. Bu durumda özellikle kendini toplumdaki tecrit etme yoluna giderek ‘yaşlılık dönemi depresyonu’ benzeri durumların içine hapsolmuş yaşlıların tespit edilip eğitimlere dâhil edilebilmesinin önünü açacak çeşitli teşvik yöntemlerinin uygulanması üzerinde durulması gereken bir başka durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yaşlılara yönelik düzenlenmiş olan eğitimlerde, yaşlı bireylerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunlara çözüm olabilecek bilgilere yönelik becerilerin artırılması temel hedef olarak belirlenebilir durumdadır. Yani teknolojik aletlere uyum sağlayabilecek bilgi ve becerilerin artırılması, hukuki birtakım düzenlemelerinin kendilerine öğretilmesi, sağlıklarını korumak ve iyileştirmek için gerekli olan bilgilerin sunulması, eğitimlerin amacına uygun kazanımlar sağlaması açısından önemlidir.

Ayrıca eğitimlere katılan bireylerin, yaşları itibariyle derslerde kullanılan materyallerin okuma ya da yazma becerilerinden ziyade görsel ya da işitsel olarak desteklenmesi gerektiğine dikkat edilmelidir. Yeti yitimi sebebiyle özellikle görme yetisi zayıflamış olan yaşlılar, okuma ya da yazma ağırlıklı etkinliklerden ziyade, aktif katılım sağlayabildikleri, görüşlerini beyan edebildikleri ve gündelik yaşantılarında hayatlarını kolaylaştırabildikleri etkinliklere daha fazla katılım sağlayabilmektedir. Ayrıca yaşlıların yine yaşlarından da kaynaklı olarak görece daha çabuk yoruldukları ve ders saatlerinin uzaması halinde çeşitli şikâyetleri olabilecekleri de öngörülmelidir.

Yaşlıların eksilen fiziksel özellikleri dikkate alınarak oluşturulmuş olan eğitim programları ve yöntemleri; onların hem bilgi ve becerilerini artırabilmekte hem de uzun vadede kendilerinden ve yaşamdan memnuniyetlerine olumlu katkı sağlayabilmektedir. Kendilerine yeter hale getirilecek olan yaşlıların bir süre daha bağımsız yaşayabilmesine olanak sağlamak üzerine de kurgulanmış olan programlar sürdürülebilirliğe son derece elverişlidir.

Fiziksel durumu yeterli olmasına rağmen; eğitimlere dâhil oldukları takdirde hayatlarında olumlu değişikliklerin olması muhtemel yaşlıların tespiti ve programlara dâhil edilebilmesi konusu daha önce de değinildiği gibi üzerine çalışılabilecek konulardan biridir. Özellikle bu noktada, çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından planlanan eğitimlerin, elektronik ortamlarda duyurularının yapıldığı görülmekle birlikte, eğitimlerden faydalanabilecek olan ancak teknolojiyi etkin kullanamadığı için duyurulardan ve etkinliklerden haberi olamayan yaşlılar için de alternatif entegrasyon biçimleri geliştirilmelidir.

²⁸ Budak, 2020; Gürdal, 2018; Canatan ve Boz, 2019.

²⁹ Onur, 1995, s. 350-351.

Kaynakça

- Bozkurt, V. (2011). Değişen Dünyada Sosyoloji. Bursa: Ekin Basım Yayın.
- Budak, B. (2020) 60+ Tazelenme Üniversitesi Öğrencilerinin Başarılı Yaşlanma Durumlarının Değerlendirilmesi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Antalya.
- Canatan, Ü. ve Boz H. (2019). Hayat Boyu Öğrenme Etkinliklerine Katılımın Aktif Yaşlanmanın Desteklenmesindeki Rolü. Turkish Studies - Social Sciences. Volume: 14 Issue: 3. 343-363.
- Celkan, H. Y. (1990). Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi. İstanbul: MEB Yayınları.
- Dağlı, Y. (2018). Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığa İlişkin Algılarının ve Yaşam Boyu Öğrenme İhtiyaçlarının Değerlendirilmesi, TurkishStudies–Educational Sciences Volume 13/27, Fall 2018, p. 499-530 DOI: 10.7827/TurkishStudies.14409
- Demir Çelebi, Ç. (2020). Başarılı Yaşlanma ve Türkiye İçin Bir Program Denemesi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı. Doktora Tezi. İstanbul.
- Erdogan, A., Toprak M. (2012). Hayat boyu Öğrenme: Kavram, Politika, Araçlar ve Uygulama. Yaş Grupları İtibariyle Hayat boyu Öğrenmedeki Farklılaşma <http://higheredu-sci.beun.edu.tr/text.php3?id=1561>. DOI: 10.5961/jhes.2012.036
- Formosa, M. (2010). Universities Of The Third Age: A Rationale For Transformative Education In Later Life. Journal of Transformative Education. 8(3), 197–219. <https://doi.org/10.1177/1541344611419857>
- Formosa, M. (2014). Four Decades Of Universities Of The Third Age: Past, Present, And Future. Ageing & Society, 34(1), 42–66. <https://doi.org/10.1017/s0144686x12000797>
- Formosa, M. (2019). Active Ageing Through Lifelong Learning: The University of the Third Age. (Eds. Marvin Formosa) içinde, The University Of The Third Age And Active Aging. Switzerland: Springer Nature.
- Gürdal F. Y. (2018). Tazelenme Üniversitesi Örneğinde Yaşam Boyu Öğrenmenin Yaşam Durumuna Etkisi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Antalya.
- Hsieh, H. F. ve Shannon, S. E. (2005). Three Approaches To Qualitative Content Analysis. Qualitative Health Research, 15(9), 1277-1288. <https://cdv.uniba.sk/en/university-of-the-third-age/> (Erişim Tarihi: 20.07.2022).
- <http://tazelenmeuniversitesi.com/> (Erişim Tarihi: 10.05.2022).
- Kalaycıoğlu, S. vd, (2003). Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri. Ankara: Tübitak Matbaası.
- Kemerlioğlu, E. vd. (1996). Eğitim Sosyolojisi. İzmir: Saray Kitabevleri.
- Kern, D. (2016). France. (eds. Brian Findsen, Marvin Formosa) içinde, International Perspectives on Older Adult Education Lifelong Learning Book Series, Vol. 22. Springer.
- Kollar, N. (1986). Personality Theories Religious Education and Older Adults. Religious Education. 81(4). 609-624. <https://doi.org/10.1080/0034408600810407>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2009). Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi. <https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/013.pdf> (Erişim Tarihi: 20.07.2022).

- Morgan, L. A. ve Kunkel, S. (1998). *Aging: The Social Context*. California: Pine Forge Press.
- Narushima, M. vd. (2018). Lifelong Learning in Active Ageing Discourse: Itscons Erving Effect On Health, Wellbeing And Vulnerability. *Ageing & Society*, 38(4), 651–675. <https://doi.org/10.1017/s0144686x16001136>
- Oktaç, A. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Onur, B. (1995). *Gelişim Psikolojisi, Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Şanlı, S. (2012). *Başarılı Yaşlanma İçin Yaşlı Yetişkinlerin Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- Şişman, M. (2006). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- World Health Organization. (1999). *Men, Ageing and Health*. Geneva.
- World Health Organization. (2002). *Active Ageing A Policy Framework*. Spain.